

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΞΕ΄

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1994

ΤΕΥΧΟΣ Α΄

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ

ΥΠΟ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Όμοτίμου Καθηγητού καὶ τ. Πρυτάνεως τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν
Τακτικοῦ Μέλους τῆς «Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν»

Ὁ Μοναχισμὸς εἶναι ἐκτεταμένο θρησκευοικονομολογικὸ φαινόμενον, ποὺ συνδέεται μὲ πολλὰς θρησκείας. Οἱ «μοναχοὶ» — ὅπως ὑποδηλώνει ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ λέξις— ὑπηρετοῦν τὸ Ἅγιον μόνον, ἀποκομμένοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀπὸ τὴν κοσμικὴ ζωὴ. Ἡ ἀπομάκρυνσις ἐκ τῆς ἐγκοσμίας πραγματικότητος ἔχει πάντοτε τροπικὸν καὶ συχνὰ τοπικὸν χαρακτῆρα.

Στὸ παρὸν Σχέδιον, παρουσιάζοντες κατὰ εὐσύνοπτον τρόπον τὴ φαινομενολογία τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ Δυτικοῦ Μοναχισμοῦ, πρῶτον ἀναφέρομε δείγματα ἐξωχριστιανικῆς μοναστικῆς ζωῆς, δεύτερον σκιαγραφοῦμε τὴ διαμόρφωσι τῶν κυρίων πτυχῶν τοῦ Ἀνατολικοχριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ, τρίτον συνοψίζομε τὴν ἀνάπτυξι τῶν μορφῶν καὶ κατευθύνσεων τῆς Δυτικοχριστιανικῆς μοναχικῆς ζωῆς, ἐπισημαίνοντες ἰδιαίτερος τις ἐπ' αὐτῆς ἐπιδράσεις τῆς Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, καὶ τέλος, ἀξιολογοῦντες γενικῶς τὸν καθ' ὅλου Χριστιανικὸ Μοναχισμὸ, ὑπενθυμίζομε τὴν ἀνθρωπιστικὴ καὶ πολιτιστικὴ του διάστασι καὶ τὴν οἰκουμενικὴ σημασία του.

1. Δείγματα τοῦ Ἐξωχριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ.

Κλασικὴ χώρα τοῦ ἐξωχριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ εἶναι οἱ Ἰνδίες. Ἦδη στὸν προβουδιστικὸ Βραχμανισμὸ ὑπῆρχαν περιπλανώμενοι ἀσκητὲς καὶ μορφῆς μοναστικῆς ζωῆς. Ὁ μοναχισμὸς γνώρισε

μεγάλη ανάπτυξι με τὰ ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα μοναχικὰ τάγματα τοῦ Jainismus καὶ τοῦ Buddhismus, ποὺ διαμόρφωσαν τὴν ὄλη θρησκευτικὴ ζωὴ, ἐφόσον ἐπέβαλαν τὴν ἀντίληψιν, ὅτι μόνον ὁ μοναχὸς μπορεῖ νὰ βρῆ τὴ σωτηρίαν με τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ Karma, δηλ. τῶν κακῶν συνεπειῶν προηγουμένης ὑπάρξεώς του. Τὰ τάγματα αὐτὰ ἐπέβαλλαν τὴν ἀποφυγὴν τῆς θανατώσεως ἢ τοῦ τραυματισμοῦ ζωϊκῶν ὄντων, φιλαλήθεια, σεξουαλικὴ ἀποχὴ καὶ ἐγκράτεια, ἀκτημοσύνη, σεβασμὸς τῆς ξένης περιουσίας, λιτὴ διατροφή μίαν φορὰ τὴν ἡμέραν, ἀποφυγὴ τοῦ χοροῦ, τῆς μουσικῆς καὶ τῶν θεαμάτων, περιφρόνησι τῶν ἀρωμάτων, ὕπνο πάνω στὴ γῆ, ἀπαγόρευσι τοῦ ἀγγίγματος χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ κ.λπ. Ὁ Mahāyāna - Buddhismus, ποὺ κατέκτησε τὸ Θιβέτ καὶ ξαπλώθηκε στὴν Ἄπω Ἀνατολὴ (Κίνα, Κορέα, Ἰαπωνία), ἐπέβαλε τὸ ἰδεώδες τῆς Bodhisatva, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ μοναχὸς πρέπει νὰ ὀδηγῆ ὅλα τὰ ὄντα στὴ λύτρωσιν καὶ νὰ τὰ ἐλευθερώνη ἀπὸ τοὺς πόνους τους. Σὲ μερικὰ βουδιστικὰ μοναχικὰ τάγματα ἐπετράπησαν ὁ γάμος καὶ τὸ νὰ γίνωνται οἱ μοναχοὶ μέσα στὸν κόσμον ἱερεῖς.

Ἡ πιὸ σημαντικὴ μορφή τοῦ βουδιστικοῦ μοναχισμοῦ εἶναι τὸ Zen. Στὴν Κίνα ἡ μοναστικὴ ζωὴ τοῦ Taoismus ἀναπτύχθηκε σύμφωνα πρὸς τὰ βουδιστικὰ πρότυπα. Στὸν Hinduismus ἡ μοναστικὴ συμβίωσις ὀπισθοχωρεῖ μπροστὰ στὴ διάδοσιν τοῦ ἀτομικοῦ ἀσκητισμοῦ περιπλανωμένων ἐπαιτῶν. Στὴν Ἀνατολὴ ὑπάρχουν καὶ μοναχικὰ τάγματα με τὴ λατρείαν τοῦ Siva ἢ τοῦ Visnu. Οἱ ἀζτέκοι ἱερεῖς στὸ Μεξικόν, ὅπως καὶ οἱ «παρθένες τοῦ ἡλίου» τῶν Inkas στὸ παλαιὸ Περού, ζοῦσαν σὲ μοναστικὰς κοινότητες.

Στὴν περιοχὴ τῆς Μεσογείου τὰ ἀσκητικὰ ἰδεώδη διαδόθηκαν με τὴν ἐπίδρασιν τῶν Νεοπλατωνικῶν, τῶν Πυθαγορείων, τῶν Κυνικῶν, τῶν αὐτοθεωρήσεων τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Πλωτίνου. Πάνω στὸ ἰσραηλιτικὸ ἔδαφος τὸ ἀσκητικὸ πνεῦμα καλλιεργήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρεχαβίτες, τοὺς Θεραπευτὰς καὶ τοὺς Ἑσσαίους, στοὺς ὁποίους μᾶλλον ἀνήκε καὶ ἡ κοινότης, τὴν ὁποία παρουσιάζουν τὰ χειρόγραφα τοῦ Κουμράν. Στὸν Μωαμεθανισμόν ὁ μοναχισμὸς ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τοὺς Sūfi (Sūfītum) καὶ τοὺς δερβίσεις, ποὺ χορεύουν. Τὸν 9ο αἰῶνα ὁ μυστικὸς τῆς Βαγδάτης Abd-ul-qādir al Gīlani ἴδρυσεν μοναστικὴ ἀδελφότητα, ποὺ σήμερον ἔχει μεγάλη ἐπίδρασιν στὸν Ἰνδικο-πακιστανικὸν χῶρον.

Πολλὰς πτυχὰς τοῦ Ἐξωχριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ εἶναι παρόμοιες ἢ ἀνάλογες πρὸς ἐκδηλώσεις τοῦ Χριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ. Τὸ γεγονός τοῦτο ἡμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ εὐκόλως. Ὅσον ἀφορᾷ σὰ φαινόμενα

τοῦ Ἐξωχριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ, ποὺ παρατηροῦνται στοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους, αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ὀφείλωνται καὶ σὲ χριστιανικὴ μορφολογικὴ ἐπίδρασι. Ὅταν δὲν συμβαίνει αὐτό, τότε τὰ φαινόμενα αὐτά, ὅπως καὶ οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ Προχριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ, ποὺ ἐξ ἐπόψεως μορφολογικῆς ἢ εἰδολογικῆς ὑπενθυμίζουν παράλληλα φαινόμενα τῆς χριστιανικῆς μοναστικῆς ζωῆς, εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν πολλὰς ἐξηγήσεις, οἱ κυριώτερες ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶναι οἱ ἑξῆς: α) Ἡ Συγκριτικὴ Ἱστορία τῶν Θρησκευμάτων ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ὡς ὑλικοπνευματικὲς ὑπάρξεις, στρεφόμενοι ἐκ φύσεως πρὸς τὸ Ἅγιον καὶ Θεῖον, χρησιμοποιοῦν παρόμοιες μορφὲς ἐκδηλώσεως τῆς εὐσεβείας, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν πολλὰς φορὲς ἀλληλεπιδράσεις τοπικοῦ ἢ χρονικοῦ χαρακτήρος. β) Σπέρματα τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας καὶ προσδοκίης τοῦ Λυτρωτοῦ ὑπάρχουν σὲ ὅλες τὶς Θρησκείες. Ἡ ψυχὴ ὄλων τῶν ἀνθρώπων εἶναι *naturaliter christiana*. γ) Ἰχνη τῆς ἀρχικῆς Θείας Ἀποκαλύψεως πρὸς τοὺς Πρωτοπλάστους παρέμειναν στὴ μνήμη καὶ στοὺς «ἀρχετύπους» τοῦ ὑποσυνειδήτου (Jung) ὄλων τῶν ἀνθρώπων. δ) Γνωστὴ εἶναι ἡ θεωρία περὶ «*σπερματικοῦ λόγου*» καὶ περὶ «*ἀποκαλύψεως τοῦ ἀσάρκου Λόγου*», ἔνεκα τῆς ὁποίας ὁ Λόγος «*ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον*» (Ἰωάν. α', 9). Γι' αὐτὸ «*ἔμφυτον παντὶ γένει ἀνθρώπων σπέρμα λόγου... Παρὰ πᾶσι σπέρματα ἀληθείας δοκεῖ εἶναι*» (Ἰουστίνου, Ἀπολογία 1-2, Migne Ἐ.Π. 6, 335-456). Καὶ κατὰ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα «*πᾶσι γὰρ ἀπαξιαπλῶς ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ τοῖς περὶ λόγους ἐνδιατρίβουσιν, ἐνοστήταται τὶς ἀπόρροια θεϊκῆ*» (Κλήμεντος Ἀλεξ., Λόγος προτρεπτικὸς πρὸς Ἑλληνας, 6, Migne Ἐ.Π. 8,173).

Εἶναι περιττὸ νὰ προσθέσωμε, ὅτι ἐξ ἐπόψεως ὕλης ἢ περιεχομένου, ἐνῶ ἡ ἐξωχριστιανικὴ μοναστικὴ ζωὴ συνδέεται μὲ μύθους καὶ πλῆθος πλανῶν, ἀντιθέτως ὁ Χριστιανικὸς Μοναχισμὸς ἔχει ὡς θεμέλιον, ἀφετηρίαν καὶ εἰδοποιὸν διαφορὰν τὴν οἰκείωσι τῆς λυτρώσεως καὶ μεταμορφώσεως, καρποῦ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεανθρώπου, ποὺ συντελέσθη καὶ συνεχίζεται μέσα – ὄχι σὲ μυθικά, ἀλλὰ – ἱστορικοχρονικὰ πλαίσια.

2. Ὁ Ἀνατολικοχριστιανικὸς Μοναχισμὸς.

Στὴν ἀνάπτυξι τοῦ Χριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ συνετέλεσαν τὸ παράδειγμα τῆς περιπλανήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του (Ματθ. ι', 5 ἑξ.), ἡ ἀκτημοσύνη τους (Ματθ. ι', 9 ἑξ.), ἡ προτίμησις ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλο τῆς ἀγαμίας (Α' Κορ. ζ', 7), οἱ πρωτοχριστιανικὲς τάσεις γιὰ κοινοτικὴ ζωὴ πτωχείας καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ

(Πράξ. β', 42-47· δ', 32) και ἡ ἐμφάνισις τῆς τάξεως τῶν παρθένων (Πράξ. κα', 9) και τοῦ ἀσκητικοῦ ιδεώδους. Ἐνωρὶς στὴν Χριστιανικὴ Ἐκκλησία παρουσιάσθηκε ἡ τάξις τῶν ἀσκητῶν και ἀσκητριῶν, ποὺ ζοῦσαν εἴτε μόνοι τους, εἴτε στὰ «ἀσκητήρια» τους. Θερμὸς κήρυξι τῶν ἀσκητικῶν ιδεωδῶν ἦταν ὁ Ὁριγένης, τοῦ ὁποῖου τὰ συγγράμματα ἀναγινώσκονταν μὲ ζῆλον ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τῶν μετέπειτα χρόνων.

Ὅταν τὸν 3ο αἰῶνα οἱ ἀσκητὲς τοπικῶς χωρίζονταν ἀπὸ τὸν κόσμον και τὴν Ἐκκλησία τοῦ κόσμου και ζοῦσαν ὡς «μοναχοί», ἔφεραν κάποια ἰδιαίτερη περιβολὴ και ὑποτάσσονταν ἐκουσίως σ' ἓνα πνευματικὸν πατέρα. Ἔτσι δημιουργήθηκε ὁ ἐρημιτικὸς μοναχισμὸς, κύριος ἐκπρόσωπος τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξεν ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Σὲ λίγο σχηματίσθησαν ὀλόκληρα χωριὰ ἢ συνοικίαι ἐρημιτῶν, ποὺ σὲ μερικὲς περιπτώσεις πήραν τὸ ὄνομα «λαύρα». Ἡ λαύρα ἀποτελεῖται ἀπὸ αὐτόνομα κελλιὰ ἢ σπήλαια, ποὺ βρισκονται μὲν σὲ κάποια ἀπόστασι τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ ἔχουν κοινὸ ναὸ, ὅπου οἱ ἐρημίτες γίνονται κοινωνοὶ τῆς λατρευτικῆς και μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ λαῦρες ἀναπτύχθησαν ἰδιαίτερος στὴν Παλαιστίνη. Ἡ πρώτη λαύρα ἰδρύθηκε τὸ 328-335 ἀπὸ τὸν ὄσιο Χαρίτωναν στὴν ἔρημο Φαράν (10 χλμ. βορειοανατολικῶς τῆς Ἱερουσαλήμ). Τὴ δευτέρῃ λαύρα ἰδρυσεν ὁ ἴδιος στὴν περιοχὴ Duka κοντὰ στὸν Ἰορδάνη. Στὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμά του ὁ ὄσιος Εὐθύμιος ὁ Μέγας († 473), ὁ ὄσιος Γεράσιμος († 475) και ὁ ὄσιος Σάββας († 532). Ὁ ὄσιος Γεράσιμος ἔκαμε γιὰ τὴ λαύρα του κανονισμό, συμφώνως πρὸς τὸν ὁποῖο οἱ μοναχοί, ἀφοῦ ζοῦσαν στὴν ἀρχὴ κοινὴ ζωὴ, μετέβαιναν στὴ συνέχεια σὲ ἐρημικὰ κελλιὰ, ὅπου ἐπὶ πέντε ἡμέρες κάθε ἐβδομάδα ζοῦσαν στὴν ἡσυχία μὲ προσευχὴ και ἐργασία, χωρὶς φωτιὰ ἢ μαγειρευμένη τροφή. Τὰ Σάββατα και τὶς Κυριακὰς μετέβαιναν σὲ λατρευτικὰ συνάξεις και στὴν Θεία Λειτουργία στὸν κοινὸ ναὸ και ἐλάμβαναν μαγειρευμένη τροφή μὲ λίγο κρασί (Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Ὁ βίος τοῦ ὁσίου Εὐθυμίου, ἔκδ. E. Schwartz: *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, ἀρ. 49/2, Leipzig - Berlin 1939, σσ. 45 ἔξ.).

Ἀπὸ τὰ 130 και πλέον μοναστήρια, τὰ ὁποῖα ἀριθμοῦσε ἡ Παλαιστίνη ἀπὸ τὸν 4ο ἕως τὸν 7ο αἰῶνα, τὰ 20 τουλάχιστον ἦταν λαῦρες. Πιὸ ὀνομαστὴ ἀπὸ ὅλες ὑπῆρξεν ἡ Μεγάλῃ Λαύρα τοῦ ὁσίου Σάββα, στὴ χαράδρα τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, ἡ ὁποῖα Λαύρα ὑφίσταται ἀκόμη και σήμερα. Λαῦρες ἀναπτύχθησαν ἐπίσης στὴν Ἀραβικὴ Ἐρημο, στὴν Θηβαΐδα, στὴν Συρία, σὲ διάφορα μέρη τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας κ.ἄ. Ἐπειδὴ μερικὲς

λαῦρες μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μεταβλήθηκαν σὲ κοινόβια μοναστήρια καὶ οἱ ὀνομασίες ἐναλλάσσονταν, ἐξηγεῖται γιὰτι μερικὰ ὀνομαστὰ κοινόβια ὀνομάζονται τιμητικῶς λαῦρες, ὅπως ἡ Μεγάλῃ Λαύρα στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἡ Λαύρα τῶν σπηλαίων στὴν περιοχὴ τοῦ Κιέβου, ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σεργίου κοντὰ στὴν Μόσχα, ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νέφσκυ κοντὰ στὴν Πετρούπολι κ.ἄ.

Ὡς πατὴρ καὶ ἰδρυτὴς τοῦ κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ θεωρεῖται ὁ ὄσιος Παχώμιος, ποὺ περὶ τὸ 323 ἰδρυσε τὴν πρώτη μεγάλη πρότυπη κοινοβιακὴ κοινότητα στὴν Ταβεννίσσιδα τῆς ἀνατολικῆς ὀχθῆς τοῦ Νεῖλου. Ὁ Παχώμιος περιέβαλε μ' ἓνα τοῖχο τὰ ἐνδιαιτήματα τῶν μοναχῶν καὶ ἔκτισε ναὸ γιὰ τὴν κοινὴ τους λατρεία. Συνέταξεν ἐπίσης ἐκτενῆ κανονισμό, ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴν ὀργανωτικὴ του δεοντολογία, ἐπέβαλεν ὡς καθήκον τὴν ὑπακοὴ στὸν προϊστάμενο ἢ στὸν ἡγούμενο καὶ ρύθμιζε τὰ ζητήματα τοῦ ἐνδύματος, τῆς τροφῆς, τῆς προσευχῆς, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ λοιποῦ ἡμερησίου προγράμματος τῆς ζωῆς τῶν μοναχῶν. Ἡ ὅλη κοινότης εἶχε διαιρεθῆ σὲ εἴκοσι τέσσαρες τάξεις, ἡ καθεμιά ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶχεν ἰδικόν της ἐπιστάτη. Ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ κοινοβιακὸ σύστημα μεταδόθηκε γρήγορα στὴν Συρία, στὴν Παλαιστίνη, στὴν Μ. Ἀσία καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Στὴν Παλαιστίνη ὁ ὄσιος Θεοδόσιος ὁ Κοινοβιάρχης διακρίθηκε στὴν προώθησι τοῦ κοινοβιακοῦ συστήματος.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐξ ἄλλου συνετέλεσε στὴν περαιτέρω διαμόρφωσι τῆς κοινοβιακῆς μοναστικῆς ζωῆς μὲ τίς συγγραφές του, οἱ κυριώτερες ἀπ' τίς ὁποῖες εἶναι τὰ «Ἀσκητικὰ» καὶ ἰδίως τὰ «Ἠθικὰ», οἱ «Ὅροι κατὰ πλάτος» καὶ οἱ «Ὅροι κατ' ἐπιτομήν» (Migne Ἐ.Π. 31, 620-1428), ποὺ ἐνωρὶς μεταφράσθηκαν στὴν συριακὴ, στὴν λατινικὴ, στὴν ἀρμενικὴ, στὴν γεωργιανὴ, στὴν ἀραβικὴ καὶ στὴν σλαβικὴ γλῶσσα. Ὁ Μ. Βασίλειος, ἀντὶ τῶν διαφορῶν οἰκῶν τῶν μοναχῶν, προτιμᾷ μία στέγη, μία τράπεζα, ἓνα ἡγούμενο, ἓνα πρόγραμμα ἡμερονοκτίας προσευχῆς.

Στὴν Βυζαντινὴ Ἀνατολὴ ὁ μοναχισμὸς ἀπέβαλε τὴ μορφή τοῦ ἀναχωρητισμοῦ, ἀπ' τὸν ὁποῖο μόνον ὑπολείμματα σώζονται ἕως σήμερα, συνδέθηκε μὲ τίς προσπάθειες καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὸν κόσμον καὶ ἀπέκτησε μεγάλη δύναμι. Τὸ 563 ἡ Κωνσταντινούπολις ἀριθμοῦσε 73 μοναστήρια. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ μοναστήρια εἶχεν ἰδιαίτερον «Τυπικόν», ποὺ, παρὰ τίς ἰδιοτυπίες του, ἦταν ἐπηρεασμένο ἀπὸ τοὺς «Κανόνες» τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ μετὰ τὸν 9ο αἰῶνα ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τῆς μονῆς τῶν Στουδιτῶν, ποὺ ἦταν στὴν Κωνσταντινούπολι.

Ἡ σαγηνευτικὴ δύναμις τοῦ Μοναχισμοῦ ἦταν στὴν Ἀνατολὴ ἐπὶ ἓνα χρονικὸ διάστημα τόσο μεγάλη, ὥστε τὸ κράτος ἔλαβε νομοθετικὰ μέτρα πρὸς περιορισμὸν τῶν κινδύνων γιὰ τὴν στρατιωτικὴ δύναμι τῆς αὐτοκρατορίας καὶ πρὸς ἀντιμετώπισι τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ περιορισμοί, ποὺ συγκεντρῶνονταν στὰ μοναστήρια, ἦταν ἀπαλλαγμένες ἀπὸ φόρους.

Πολλὰ μοναστήρια ἢ μοναστηριακὰ συγκροτήματα κτίσθηκαν σὲ βουνὰ μακρὰ ἀπ' τὸν κόσμον (Σινά, Ἄθως ἢ Ἅγιο Ὄρος, Ὀλυμπος Βιθυνίας, Μετέωρα κ.λπ.). Μερικὲς μονῆς (λ.χ. τῶν Ἀκοιμήτων καὶ τῶν Στουδιτῶν στὴν Κωνσταντινούπολι) ἀπέκτησαν μεγάλη ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἱστορικὴ σημασία καὶ ἀνέδειξαν ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν μοναχῶν τους ἀκόμη καὶ πατριάρχες. Ἐπίσης πρωταγωνίστησαν στοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν εἰκονομάχων ἢ ἐναντίον τῶν κυριαρχικῶν σχεδίων τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, τὰ ὁποῖα ὠδήγησαν στὸ σχίσμα. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἐπίσης, ὅτι οἱ Στουδίτες, ποὺ προβάλλονται ὡς συντηρητικοί, ὑπῆρξαν στὴν Ἱστορία τῆς Ὁρθόδοξης Λατρείας νεωτεριστές. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐπέβαλαν στὴν Ἐκκλησία τὸ ἑορτολόγιο, ποὺ ἀνέπτυξαν οἱ ἴδιοι, συνετέλεσαν στὴν προώθησι τῆς συνδέσεως τοῦ Μοναχισμοῦ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ στὸν κόσμον, προέβαλαν νέο Τυπικὸ, ποὺ συνενώνει τὴν «Ἱεροσολυμιτικὴ» μὲ τὴν «Κωνσταντινουπολιτικὴ» λειτουργικὴ παράδοσι, ἐκτόπισαν τὸν ἀσματικὸ ἢ βυζαντινὸ κοσμικὸ τύπον τῶν ἀκολουθιῶν καὶ τὸν ἀντικατέστησαν καὶ μέσα στὶς πόλεις μὲ τὸν μοναχικὸν τύπον τῆς λατρείας. Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο φρόντισαν νὰ κάμουν τὸν μοναχικὸν λατρευτικὸν τύπον ἑλκυστικώτερον μὲ πολλὰ στοιχεῖα, ποὺ δαμνίσθησαν ἀπὸ τὸν ἐκτοπισθέντα ἀσματικὸν κοσμικὸν τύπον. Ἔτσι οἱ μοναχοὶ ἔκαμαν τὰ μοναστήρια τους «φυτῶρια τῶν μουσῶν», μέσα στὰ ὁποῖα ἀναδείχθησαν οἱ μεγάλοι ὑμνογράφοι τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ μυστικὴ παράδοσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, —ποὺ καλλιεργήθηκε ἀπὸ τοὺς μεγάλους Πατέρες, τὸν Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, τὸν Ἐφραίμ τὸν Σύρον, τὸν Μάξιμον Ὁμολογητὴν, τὸν Εὐάγριον Ποντικόν, τὸν ΨΔιονύσιον Ἀρεοπαγίτην, τὸν Μακάριον τὸν Αἰγύπτιον, τὸν Συμεῶν τὸν Νέον Θεολόγον κ.ἀ.—, κορυφώθηκε στὸν Ἠσυχασμὸν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, στὴν «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν» τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, στὴ διδασκαλίαν καὶ ζωὴν διακεκριμένων μοναχῶν (λ.χ. τοῦ στάρετς Νείλου Sorsky, τοῦ ὁσίου Τύχωνος τοῦ Sadonsk, τοῦ ὁσίου Σεραφεῖμ τοῦ Sarov) κ.λπ.

Ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τῶν μονῶν ὑπέστη σὲ μερικὲς περιπτώσεις ὑποβάθμισι, ὅταν ἀπὸ τὸν 14ο αἰῶνα, ἐκτὸς τῶν κοινοβίων, παρουσιάσθηκαν καὶ τὰ λεγόμενα «ἰδιόρρυθμα» μοναστήρια, στὰ ὁποῖα ὁ μοναχὸς μπορεῖ πρακτικῶς νὰ ἔχη κάποιαν ἰδιοκτησίαν καὶ μέσα στὸ μοναστήρι, κάποιο νοικοκυριὸ καὶ νὰ ὑπόκειται ὄχι σ' ἓνα ἡγούμενο, ἀλλὰ σὲ ἐπιτροπή, πὺ ἐκλέγεται ἀπὸ τὴν μοναστικὴ κοινότητα.

Τὸ πνεῦμα τῆς Διαφωτίσεως καὶ ἡ ἐκκοσμίκευσις τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς κατὰ τὸν 19ο καὶ τὸν 20ὸ αἰῶνα καὶ οἱ συχνὲς δημεύσεις ἢ ἀπαλλοτριώσεις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴ νέκρωσι ἢ τὴν ἀποδυνάμωσι πολλῶν μονῶν καὶ τὸν περιορισμὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μοναχῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὅμως, παρατηρεῖται ξαναζωντάνεμα πολλῶν ἑλληνικῶν μοναστηριῶν καὶ στελέχωςίς τους μὲ μοναχοὺς καὶ μονάστριες, πὺ εἶναι νέοι καὶ συχνὰ πτυχιούχοι Ἀνωτάτων Σχολῶν καὶ προέρχονται ἀπὸ τὶς τάξεις διαφόρων — ἀκόμη καὶ θετικῶν — ἐπιστημῶν.

Ἡ ἐπίσημη εἴσοδος σὶς τάξεις τῶν μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἔχουν ὑπερβῆ τὸ 17ο ἔτος, γίνεται μὲ τὴν πανηγυρικὴ τελετὴ τῆς μοναχικῆς κουρᾶς, κατὰ τὴν ὁποῖα δίδεται ἡ τριπλῆ ὑπόσχευσις (ἀκτημοσύνης, παρθενίας καὶ ὑπακοῆς) ἐνώπιον τοῦ ἡγουμένου, τῶν μελῶν τῆς μοναστικῆς ἀδελφότητος καὶ τοῦ ἀναδόχου, δηλαδὴ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς ἢ γέροντος, πὺ ἐπώπτει τὴν πνευματικὴν προετοιμασίαν τοῦ «δοκίμου» μοναχοῦ. Ἡ περίοδος τῆς «δοκιμασίας» διαρκεῖ κανονικῶς τρία χρόνια, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἀυξομειώνεται. Τὸ εἰδικὸ μοναχικὸ ἔνδυμα ἢ σχῆμα θεωρεῖται σύμβολο τῆς «ἀγγελικῆς ζωῆς». Ἡ μοναχικὴ κουρὰ θεωρεῖται ἀνεξάλειπτη. Γι' αὐτὸ ἡ ἀθέτησις τῶν μοναχικῶν ὑποσχέσεων συνεπάγεται τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν τοῦ ἀναθέματος.

Οἱ μοναχοὶ διακρίνονται σὲ μικροσχήμενες καὶ σὲ μεγαλοσχήμενες. Ἡ εἴσοδος στὴν τάξιν τῶν μεγαλοσχημόνων, πὺ γίνεται μὲ ἐπανάληψιν τῆς τριπλῆς ὑποσχέσεως κατ' αὐστηρότερον τύπον, προϋποθέτει κατὰ τεκμήριον τὴν προὔπαρξιν πολλῶν ἐτῶν ζωῆς ἀγιότητος στὴν τάξιν τῶν μικροσχημόνων μοναχῶν. Οἱ μοναχοὶ, πὺ χειροτονοῦνται ἱερεῖς καὶ εἶναι «ἱερομόναχοι», ἤμπορουν νὰ εἶναι ἐκλόγιμοι γιὰ τὴν τάξιν τῶν ἐπισκόπων, ὅταν διαθέτουν καὶ τὰ λοιπὰ προσόντα, πὺ ἀπαιτοῦνται σχετικῶς.

Ὁ ἑλληνορθόδοξος Μοναχισμὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ, συνδυάζοντας θεωρίαν καὶ πράξιν, ἐναρμονίζει τὴν ἀναχωρητικὴν διάθεσιν ἢ ζωὴν τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἡμερονυκτίας λατρευτικῆς προσευχῆς μὲ τὴν πρακτικὴν ἀσκησιν. Ἐκδηλώσεις τῆς πρακτικῆς ἐργασίας τῶν

μοναχῶν εἶναι λ.χ. γεωργικὲς καὶ ἀγροτικὲς ἀσχολίες στὸν περίβολο τῆς μονῆς, χειροτεχνία, ξυλογλυπτική, ἱερὴ ζωγραφική, ἀντιγραφή χειρογράφων, συγγραφή ἢ ἐκτύπωσις θεολογικῶν καὶ ἐποικοδομητικῶν βιβλίων, ἱεραποστολή, κήρυγμα, ἐξομολόγησις (ἀπὸ τοὺς ἱερομονάχους), συμβουλευτικὴ ἐργασία, ποικίλο ἐκπαιδευτικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ ἔργο (διατροφή πτωχῶν, προστασία καὶ ἐκπαίδευσις ὀρφανῶν, περίθαλψις ἀσθενῶν, ἴδρυσις νοσοκομείων) κ.τ.τ. Ἀπὸ τὰ νοσοκομεῖα τῶν μονῶν τοῦ Βυζαντίου περίφημα ὑπῆρξαν λ.χ. τὸ νοσοκομεῖο τῆς Παναγίας τῆς Κοσμοσωτείρας κοντὰ στὸν Αἶνο, ποὺ εἶχεν ὑποδειγματικὸ κανονισμό, καὶ τὸ νοσοκομεῖο τῆς μονῆς Παντοκράτορος στὴν Κωνσταντινούπολι, ποὺ εἶχε τμήματα (χειρουργικὸ, βαρέων περιστατικῶν, συνήθων νοσημάτων καὶ γυναικολογικὸ), φαρμακεῖο, λουτρῶνα, ἀρτοποιεῖο καὶ ναό.

Πολλοὶ μοναχοὶ ἀνέπτυξαν τὴν τεχνικὴ τῆς ἐσωτερικῆς προσευχῆς («προσευχῆς νοεράς» ἢ «καρδιακῆς»), ποὺ ὀδηγεῖ, μὲ τὴν πνευματικὴ ἀνοδο στὶς βαθμίδες τῆς μυστικῆς κλίμακος, στὴν ἐνατένισι τοῦ θεοῦ φωτὸς καὶ στὴν —κατὰ Χάριν— «θέωσι» μὲ τὴ «μέθεξι» στὶς ἄκτιστες θείες ἐνέργειες.

Στὴν Ἱστορία τοῦ ἀνατολικοῦ Μοναχισμοῦ δὲν ἔλειψαν καὶ μερικὲς ἰδιορρυθμίες ἢ ὑπερβάσεις τῶν συνήθων μορφῶν τῆς ἀσκήσεως. Ἔστωσαν ὡς παραδείγματα οἱ «ἐγκλειστοὶ» (ποὺ ζοῦσαν στὶς «ἐγκλειστρες», σὲ στενόχωρα κελλιά), οἱ «στυλίτες» ἢ «κιονίτες» (π.χ. ὁ Συμεὼν ὁ Στυλίτης), οἱ «κατὰ Χριστὸν σαλοί», ποὺ περιώδευαν μὲ ἐπιτηδευμένα καὶ προσποιητὴ ἐκκεντρικότητα κ.ἄ.

3. Ὁ Δυτικοχριστιανικὸς Μοναχισμὸς.

Ὁ Δυτικὸς Μοναχισμὸς ἀναπτύχθηκε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Μοναχισμοῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὅταν ἦταν ἐξόριστος στὴ Δύσι, συνετέλεσε σημαντικῶς στὴ διάδοσι τοῦ μοναχικοῦ πνεύματος. Οἱ μοναχοί, τοὺς ὁποίους εἶχε πάρει μαζί του στὰ Τρέβειρα (Trier), ὑπῆρξαν φορεῖς τοῦ μοναστικοῦ πνεύματος τῆς Ἀνατολῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ Μ. Ἀθανασίου καὶ τῶν μοναχῶν αὐτῶν ἀκόμη καὶ πολλοὶ ἀριστοκράτες γίνονταν μοναχοί. Στὸ νὰ σπαρῇ ὁ σπόρος τοῦ Ἀνατολικοῦ Μοναχισμοῦ στὴ Δύσι πολὺ συνετέλεσε καὶ τὸ ὅτι διαδόθηκε σ' αὐτὴν τὸ ἔργο τοῦ Μ. Ἀθανασίου «Βίος τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου», τὸ ὁποῖο μάλιστα μεταφράσθηκε στὴν λατινικὴ γλῶσσα ἀπ' τὸν πρεσβύτερο καὶ μετέπειτα ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας Εὐάγριο (τέλος 4ου αἰῶνος). Στὴ διάδοσι τοῦ μοναχικοῦ βίου στὸν δυτικὸ κόσμον συνετέλεσαν καὶ μεγάλες ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες τῆς Δύσεως, ποὺ ἐζήσαν τὸν μοναχικὸ βίον

στην 'Ανατολή. Έτσι λ.χ. ο ἅγιος Ἱερώνυμος γνώρισε τὸν ἀνατολικὸ μοναχισμό στὴν Ἑλλάδα, στὴν Θράκη, στὴν Μικρὰ Ἀσία, στὴν Συρία, στὴν Ἀντιόχεια καὶ στὴν Κωνσταντινούπολι. Ὁ Ρουφῖνος στὴν μὲν Αἴγυπτο γνώρισε τοὺς ἀσκητὲς τῆς Νιτρίας καὶ τῆς Σκήτεως, σὰ δὲ Ἱεροσόλυμα κατέγινε στὴν ἄσκησι καὶ ἐξῆσεν ὡς ἐρημίτης.

Ἡ διάδοσις τοῦ Μοναχισμοῦ στὴν Δύσι ὑπῆρξε ταχυστάτη. Μοναστήρια ἰδρύθησαν σὰ Μεδιόλανα ἀπὸ τὸν ἅγιο Ἀμβρόσιο καὶ στὴν Tagaste ἀπὸ τὸν ἅγιο Αὐγουστῖνο. Ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴ μεταδόθηκε ὁ Μοναχισμὸς στὴν Ἰβηρικὴ χερσόνησο. Ὁ Μαρτῖνος Τουρώνης (4ος αἰών), πού θεωρεῖται εὐαγγελιστὴς τῆς Γαλατίας, ἴδρυσεν μεγάλες μονῆς (στὶς περιοχὰς Liguré καὶ Marmoutier). Περίφημη κατέστη ἡ μονὴ Lérins (Lerinensis), πού περὶ τὸ ἔτος 410 ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Ὀνωράτο τῆς Ἀρελάτης στὸ νησί St. Honorat στὶς νοτιανατολικὰς ἀκτὲς τῆς Γαλλίας.

Ἀπὸ τὴν ἰδίᾳ ἐποχῇ πρέπει νὰ μνημονευθῆ ἰδιαίτερος ἡ συμβολὴ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Κασσιανοῦ στῆ διαμόρφωσι τοῦ Δυτικοῦ Μοναχισμοῦ συμφώνως πρὸς ἀνατολικά πρότυπα. Ὁ Ἰωάννης Κασσιανὸς († περὶ τὸ 435) μόνασε ἐπὶ μεγάλο χρονικὸ διάστημα στὴν Βηθλεὲμ καὶ ἔπειτα μετέβη στὴν Αἴγυπτο. Διέμεινε περισσότερο ἀπὸ 10 ἔτη στὴν ἔρημο τῆς Σκήτεως καὶ τῆς Νιτρίας. Στῆ συνέχεια μετέβη στὴν Κωνσταντινούπολι, ὅπου χειροτονήθηκε διάκονος ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο, καὶ στὴν Ρώμη. Ὡς ἱερεὺς κατόπιν στὴν Μασσαλία, ὅπου ἔμεινεν ἕως τὸν θάνατό του, ἴδρυσεν δύο μοναστήρια, ἓνα ἀνδρικό (St. Victor) καὶ ἓνα γυναικεῖο. Κατὰ τὰ ἔτη 419-426 ἔγραψε 12 βιβλία «Περὶ τῶν θεσμῶν τῶν κοινοβίων καὶ περὶ τῶν φαρμάκων θεραπείας τῶν ὀκτῶ κυριωτάτων (θανασίμων) ἀμαρτημάτων» (*De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis*). Τὰ 4 πρῶτα βιβλία περιγράφουν τὶς μοναστικὰς συνήθειες τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου (ἐνδυμασία, χρόνους προσευχῆς καὶ λατρείας, δίαιτα, προετοιμασία τῶν δοκίμων). Τὰ 8 ὑπόλοιπα βιβλία, πού εἶναι ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὴν ἀσκητικὴν διδασκαλίαν Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ (ἐξ Ἰβήρων Πόντου), παρουσιάζουν τὰ ὀκτῶ θανάσιμα ἀμαρτήματα, ἐναντίον τῶν ὁποίων πρέπει νὰ μάχωνται οἱ μοναχοί, καὶ τοὺς τρόπους ἀπαλλαγῆς ἐξ αὐτῶν. Ὁ Ἰωάννης Κασσιανὸς σὰ ἔτη 426-428 ἔγραψε σὲ 24 βιβλία τὶς «Συμβολὰς Πατέρων» (*Collationes Patrum*), στὶς ὁποῖες ἔχει συστηματοποιήσει συνομιλίαι αὐτοῦ καὶ τοῦ φίλου του Γερμανοῦ μὲ διακεκριμένους ἀναχωρητὲς τῆς Αἰγύπτου γιὰ τοὺς τρόπους ἐπιτεύξεως τῆς μοναχικῆς τελειότητος. Ὁ Ἰωάννης Κασσιανὸς τονίζει, ὅτι γιὰ τοὺς μοναχοὺς τοῦ κοινοβίου εἶναι ἀναγκαῖα ἡ *vita activa* (actualis), ἡ ὁποία

συνδέεται με την καθαρότητα της καρδιάς και με την άσκησι τῶν ἀρετῶν, ἰδίως τῆς ἀγάπης, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἀναχωρητὰς εἶναι περισσότερον ἀναγκαία ἡ *vita contemplativa* (*spiritualis scientia*), ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὴν «καθαρὴ προσευχή» καὶ τὴν ἐπίτευξι τῆς συνεχοῦς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὡς τονίζει ὁ γάλλος ρωμαιοκαθολικὸς Καθηγητῆς Dr. Pierre-Thomas Camelot, «*ἡ Δύσις ὀφείλει στὸν Ἰωάννη Κασσιανὸ τῆ γνώσι τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας τῆς Ἀνατολῆς*». Καὶ ὁ ρωμαιοκαθολικὸς Καθηγητῆς Dr. Johannes Feiner (Ζυρίχη) ἐπισημαίνει, ὅτι ὁ Ἰωάννης Κασσιανὸς «*παρουσίασε στὰ πνευματικὰ συγγράματά του τὶς ἐμπειρίες του ἀπὸ τὸν Ἀνατολικὸ Μοναχισμό καὶ ἔτσι ἐγένεν ὁ μεσολαβητῆς στὸ νὰ μεταδοθῆ στὴ Δύσι ἡ πνευματικότης τῆς Ἀνατολῆς*».

Ἀπὸ τὴν μονὴ Lérins ὁ Patricius, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς ἀπόστολος τῆς Ἰρλανδίας, ἔφερε τὸν μοναχισμό στὴν ἰρλανδοσκωτική περιοχή. Ἐὰν ὁ ἰρλανδοσκωτικὸς μοναχισμὸς ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν αὐστηρὴ αἰγυπτιακὴ ἄσκησι καὶ χρησιμοποιοῖ τὴν περιπλάνησι (*peregrinatio pro Christo*), ἄλλες μορφῆς Δυτικοῦ Μοναχισμοῦ, ποὺ ἀναπτύχθηκαν παραλλήλως καὶ στὴ συνέχεια, προτίμησαν τὴν *stabilitatem loci* καὶ συνδύασαν τὴν ἀνατολικὴ παράδοσι τοῦ κοινοβίου με τὴν παλαιορωμαϊκὴν *disciplinam*.

Ἡ πιὸ ἐκδηλῆ ἐπίδρασις τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ πάνω στὸν δυτικὸ εἶναι τὸ ὅτι στὴ Δύσι χρησιμοποιήθηκαν καὶ ἐφαρμόσθηκαν εὐρύτατα τὰ «Ἀσκητικὰ» τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ ἰδίως τὰ «Ἠθικὰ», οἱ «Ὅροι κατὰ πλάτος» καὶ οἱ «Ὅροι κατ' ἐπιτομήν», ποὺ ἐξετάζουν ζητήματα τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ ποὺ μεταφράσθηκαν στὴν λατινικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὸν Ρουφίνο καὶ συμπύχθηκαν σὲ ἔργο με 203 ἐρωταποκρίσεις ὑπὸ τὸν τίτλο «*Instituta monachorum*». Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ὁ ἰδρυτῆς τοῦ Τάγματος τῶν Βενεδικτίνων καὶ πατριάρχης τοῦ δυτικοῦ κοινοβίου ὄσιος Βενέδικτος ὁ ἐκ Νουρσίας, —ὁ ὁποῖος τιμᾶται ὡς ἅγιος καὶ ἐορτάζεται στὴν μὲν Δυτικὴ Ἐκκλησία τὴν 21η Μαρτίου, στὴν δὲ Ὁρθόδοξῃ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν 14η τοῦ ἰδίου μηνὸς— ὑπήρξε σκαπανεὺς καὶ ἐνσαρκωτῆς τοῦ μοναστικοῦ ιδεώδους, τὸ ὁποῖο εἶχε προβληθῆ ἀπὸ τοὺς Μ. Ἀντώνιο, Παχώμιο καὶ Μ. Βασίλειο. Ὁ ὄσιος Βενέδικτος στὸ 73ο κεφάλαιο τοῦ μοναστικοῦ «κανόνος» του (*S. Benedicti Regula*) ἐξαίρει καὶ ἐπαινεῖ τὸν «κανόνα» τοῦ Μ. Βασιλείου (*Regula S. Patris Basilii*). Γενικῶς ὁ μοναστικὸς «κανὼν» τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, ποὺ ἐξαίρει τὴν κοινὴ προσευχὴ τῶν ὠρῶν τοῦ 24ώρου ὡς *opus Dei* ἢ *opus divinum* καὶ τὶς τρεῖς εὐαγγελικὰς ἀρετὰς τῆς πτωχείας ἢ ἀκτημοσύνης, τῆς ἀγνότητος ἢ παρθενίας

καὶ τῆς ὑπακοῆς ὡς *instrumenta perfectionis*, ἐξαίρεται ὡς προῖον βαθειᾶς ἀφομοίωσης τοῦ συνόλου τῶν μεγάλων ἀνατολικῶν μοναστικῶν παραδόσεων. Ἡ νοσταλγία τῶν Βενεδικτίνων γιὰ τὶς ἑλληνικὲς ρίζες τους φαίνεται στὸ ὅτι τὸ κεντρικὸ κοινόβιο, ποῦ ἰδρύθηκε στὸ Montecassino ἀπὸ τὸν ὄσιο Βενέδικτο, ἦταν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους τὸ μόνον κέντρο στὴν Δύσι, ὅπου διδασκόταν συστηματικῶς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Στὴν ἀνανέωσι τοῦ μοναστικοῦ ιδεώδους τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ὤθησι ἔδωσε ἡ μεταρρυθμίσις τῆς μονῆς τοῦ Κλουνιακοῦ (Cluny) τῆς Βουργουνδίας (βορείως τῆς Λυῶν), ποῦ ἰδρύθηκε τὸ 910.

Τὸν μοναστικὸ κανόνα τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου δέχθηκαν πολλὰ μοναστήρια Βενεδικτίνων στὴν Εὐρώπη καὶ στὴ συνέχεια σὲ ὅλον τὸν κόσμον, ποῦ συναποτελοῦν σήμερα ὁμοσπονδία ταγμάτων ὑπὸ τὸν ἀνώτερο ἡγούμενό τους, ποῦ ἐδρεύει στὴν Ρώμη. Τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἔχουν υἰοθετήσει καὶ τὰ τάγματα τῶν Βενεδικτίνων μοναστριῶν, ποῦ ἀνάγουν τὴν ἀρχὴ τους στὴν ἀδελφὴ τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου Scholastika.

Ἡ παράδοσις τοῦ ὁσίου Βενεδίκτου συνεχίζεται χαρακτηριστικῶς στὸ Τάγμα τῶν Κιστερσιανῶν (*Sacer Ordo Cisterciensis*), οἱ ὁποῖοι πῆραν τὴν ὀνομασίαν τους ἀπὸ τὴν πρώτην μονὴ αὐτῶν (*Cistersium, Citeaux*). Οἱ Κιστερσιανοὶ συνδυάζουν τὸν ἀρχαῖον Κανόνα τοῦ Βενεδίκτου μὲ τὴν κιστερσιανὴν *chartam charitatis*, ἡ ὁποία ἀποβλέπει στὴ διατήρησι τῆς καθαρότητος τοῦ μοναχικοῦ ιδεώδους τοῦ ὁσίου Βενεδίκτου (*puritas regulae*). Κατὰ τὸ ιδεῶδες αὐτὸ πρέπει νὰ ἐναρμονίζονται *opus Dei, lectio divina* καὶ *labor manuum*. Πρόκειται γιὰ τὸ ιδεῶδες, ποῦ διαδόθηκε ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειον, ὁ ὁποῖος προέβαλλε τρόπον τινὰ τὸ «*ora et labora*», δηλαδὴ τὴν ἐναρμόνισιν θεωρίας καὶ πράξεως καὶ τὴν ἰσορροπίαν — στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν μοναχῶν — τῆς λατρευτικῆς προσευχῆς (= *opus Dei*), τῆς ἱερᾶς μελέτης (= *lectio divina*) καὶ τῆς ἐργασίας (= *labor manuum*). Ἡ ἀνανέωσις τῆς βασιλειανῆς παραδόσεως στὴν Δύσι συνετέλεσεν ἀφ' ἑνὸς στὴν ἀνάδειξιν διαπρεπῶν θεολόγων καὶ στοχαστῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου στὸ νὰ γίνουσι οἱ μονεῖς τῶν Βενεδικτίνων καὶ Κιστερσιανῶν ἀκτινοβόλα κέντρα ἐκχριστιανισμοῦ καὶ ἐκπολιτισμοῦ τῶν περιοχῶν τῶν, τὰ ὁποῖα συνετέλεσεν στὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν τομέων τοῦ πολιτισμοῦ, ἀκόμη καὶ τοῦ ὑλικοοικονομικοῦ καὶ ὑλικοτεχνικοῦ.

Ὁ γράφων τὸν Αὐγούστο 1993, κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ Ε' Παγκοσμίου Συνεδρίου «Πίστειος καὶ Τάξεως» στὴν πόλιν Santiago de Compostela, συμμετέσχε σὲ ἐκδρομὴν στὴν κιστερσιανὴν μονὴ Sobrano (Γαλικία Ἰσπανίας). Ἐκεῖ, ὅπου μονάζουν 24 ἐνθουσιώδεις — νέοι

κατὰ τὸ πλεῖστον— μοναχοί, εἶναι φανερὰ τὰ ἴχνη τῆς ἑλληνορθόδοξου μοναστικῆς παραδόσεως. Στὸ περιοδικὸ «Ἐκκλησία» (15 Νοεμβρίου 1993, σ. 627) ἔχομε σημειώσει σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «Ἡ συγκίνησις ἐκορυφώθη, ὅταν οἱ ἐκδρομεῖς, διὰ τὰ παρακολουθήσωμεν οἰκουμενικὸν ἔσπερινόν, ὠδηγήθημεν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Μονῆς, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν καθημερινὴν λατρείαν τῶν μοναχῶν. Μετ' ἐκπλήξεως διεπιστώσαμεν, ὅτι ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ δὲν ἐτοποθετήθησαν τὰ συνήθη παρὰ τοῖς Ῥωμαιοκαθολικοῖς ἀγάλματα, ἀλλὰ εἰκόνες γνησίας βυζαντινῆς τεχνοτροπίας (τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Φιλοξενίας τοῦ Ἀβραάμ, τῆς Σταυρώσεως, τῆς Παναγίας) καὶ μάλιστα μετὰ ἑλληνικῶν φράσεων. Οὕτως ἐσημειώσαμεν μερικὰς ἐκ τῶν φράσεων τούτων: «Μεΐνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ» — «Ἴδου ἡ Μήτηρ Σου - Ἴδου ὁ Υἱός σου» — «Καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα» — «Μήτηρ Θεοῦ, ὁ ὄρος τῶν μοναχῶν».

Οὕτως ἐν ΒΔ. Ἰσπανία, εἰς τὸ ἄκρον τῆς Εὐρώπης, — ἐνθα εὐρίσκεται τὸ ἀκρωτήριον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται ἔδωκαν τὴν μέχρι σήμερον ὑπάρχουσαν ὀνομασίαν «*Τέλος τῆς γῆς*» (*Finis terra*), διότι δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσουν περαιτέρω, ἐφ' ὅσον ἐνώπιόν των συνήντων μόνον τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔδυεν ὁ ἥλιος—, βλέπομεν τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος Ῥωμαιοκαθολικὰς μὲν καυχωμένας διὰ τὴν ἑλληνορθόδοξον μοναστικὴν παράδοσιν καὶ διὰ τὴν ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴν ὑπ' αὐτῶν τοῦ γνωστοῦ συνθήματος τοῦ ἐπιφανοῦς βενεδικτίνου μοναχοῦ Lambert Beauduin (1873-1960) (ἄββαεῖον Mont - César, Louvain Βελγίου): «L' Occident à l' école de l' Orient» (= Ἡ Δύσις εἰς τὸ Σχολεῖον τῆς Ἀνατολῆς).

Ἐπίσημη ἀναγνώρισις τῆς συμβολῆς τοῦ Ἀνατολικοῦ Μοναχισμοῦ στὴ διαμόρφωσιν τοῦ Δυτικοῦ Μοναχισμοῦ ἐγίνε ἀπὸ τὴν Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ στὴν παράγραφο 15 τοῦ Διατάγματος αὐτῆς γιὰ τὸν Οἰκουμενισμὸν (*Decretum de Oecumenismo* «Unitatio Redintegratio»). Στὴν παράγραφο αὐτῇ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων τονίζονται τὰ ἑξῆς: «Στὴν Ἀνατολῇ βρίσκονται οἱ θησαυροὶ ἐκείνων τῶν πνευματικῶν παραδόσεων, τῆς ὁποῖας ἰδιαίτερος ἐκφράζει ὁ Μοναχισμὸς. Διότι ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους χρόνους τῶν ἁγίων Πατέρων ἦνθισεν ἐκείνη ἡ μοναστικὴ πνευματικότης, ἡ ὁποία ἀπὸ ἐκεῖ διαδόθηκε καὶ ξαπλώθηκε καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία ὁ θεσμὸς τῶν λατίνων μοναχῶν ὅπως ἀπὸ τὴν πηγὴν τοῦ πῆρε τὴν ἀρχὴν καὶ πάντοτε ἐκ νέου ἐπαιρνε καινούρια δύναμι. Γι' αὐτὸ μὲ ἔμφασι συνιστᾶται οἱ Καθολικοὶ νὰ πλησιάσουν περισσότερο τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς τῶν Ἀνατολικῶν Πατέρων, οἱ ὁποῖοι

ἀνάγουν τὸν ἄνθρωπο ὡς ὁλότητα στὴ θεωρία τῶν θείων πραγμάτων» (In Oriente quoque inveniuntur divitiae illarum traditionum spiritualium, quas praesertim monachismus expressit. Ibi enim inde a glorio-sis Sanctorum Patrum temporibus floruit spiritualitas illa monastica, quae dein ad occidentales partes manavit et ex qua religiosum latino-rum institutum tamquam e suo fonte originem duxit ac deinceps novum vigorem identidem accepit. Quapropter enixe commendatur ut Catholici frequentius accedant ad has spirituales Patrum Orientalium divitias quae hominem totum ad divina contemplanda evehunt).

Ὁ ρωμαιοκαθολικὸς Καθηγητὴς Dr. Johannes Feiner (Ζυρίχη), σχολιάζων τὴν περικοπὴ αὐτῆ τοῦ περὶ Οἰκουμενισμοῦ Διατάγματος πλέκει τὸ ἐγκώμιο στὸν Ἀνατολικοχριστιανικὸ Μοναχισμό μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: «*Ἡ ἀνατολικοεκκλησιαστικὴ πνευματικότης ἀναπτύχθηκε κατὰ μοναδικὸν τρόπο μέσα στὸν Μοναχισμό καὶ μὲ τὴ συμβολὴ αὐτοῦ αὐτὴ ἀκτινοβόλησε, ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες ἕως τὴν ἐποχὴ μας, σὲ ὁλόκληρο τὸν Χριστιανικὸ κόσμο: μὲ τὸ παράδειγμα μιᾶς ζωῆς τῶν μοναχῶν, ποὺ ἦταν ἐξ ὁλοκλήρου σύμφωνη μὲ τὰ εὐαγγελικὰ παραδείγματα· μὲ τὰ ἀναρίθμητα πνευματικὰ καὶ θεολογικὰ συγγράμματά τους· μὲ τὴν πνευματικὴν παροχὴ συμβουλῶν καὶ τὴν καθοδήγησι, τὴν ὁποία οἱ πιστοί, ἀκόμη καὶ ὑψηλὰ ἱστάμενοι λαϊκοὶ καὶ ἱερεῖς, ἀναζητοῦσαν στοὺς μοναχοὺς· μὲ τοὺς ἐπισκόπους ποὺ ἐκλέγονταν ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν μοναχῶν».*

Βεβαίως μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἔγιναν στὸν Δυτικοχριστιανικὸ Μοναχισμό πολλὲς διαφοροποιήσεις. Ἐνῶ ὁ ἀνατολικὸς μοναχισμὸς κατ' οὐσίαν διατηρεῖ τὶς παλαιᾶς δομὲς του μὲ ἐλάχιστες μορφολογικὲς παραλλαγές καὶ διαφοροποιήσεις, στὴν Δύσι, ἐκτὸς τῶν Βενεδικτίνων, ἀναπτύχθηκε μεγάλη ποικιλία μοναχικῶν ταγμάτων μὲ οὐσιώδεις παραλλαγές, ποὺ ἀναφέρονται εἴτε στὴν ζωὴ τῆς θεωρίας (vitam contemplativam), εἴτε στὴν ζωὴ τῆς πράξεως (vitam activam). Ὑπάρχουν τάγματα μυστικοπαθοῦς ἀπραγμοσύνης καὶ τάγματα, ποὺ ἀναπτύσσουν μεγάλη δραστηριότητα μέσα στὸν κόσμο. Τὰ ἀνδρικὰ τάγματα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον τάγματα ἱερέων-μοναχῶν.

Ἐκ τῶν ἑκατοντάδων τῶν ταγμάτων ἀναφέρομε δειγματοληπτικῶς τὰ πῶς γνωστὰ ἐξ αὐτῶν: Τὰ τάγματα τῶν «*Αὐγουστινιανῶν*» ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν στηρίζονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον στὸν κανόνα (Regula ad servos Dei), ποὺ ἀποδόθηκε στὸν ἅγιο Αὐγουστῖνο. Οἱ Αὐγουστινιανοὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἱεραποστολικὸ καὶ συμβουλευτικὸ ἔργο καὶ μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Παραφυσῶς τῶν Αὐγουστινιανῶν εἶναι τὸ τάγμα τῶν «*Ἀσσομψιονιστῶν*» (τῆς Assomption, τῆς Ἀναλήψεως τῆς

Μαρίας), πού ασχολοῦνται μὲ ἀνατολικῆς-βυζαντινῆς σπουδῆς καὶ ἐκδίδουν τὰ περιοδικὰ *Échos d' Orient* καὶ *Revue des Études Byzantines*.

Τὴν κοινοβιακὴ μοναστηριακὴ ζωὴ καλλιεργοῦν, ἐκτὸς τῶν Βενεδικτίνων, τὸ τάγμα πού ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Camaldoli (Καμαλντουλένσοι, Kamaldulenser), οἱ «Βαλλομπροσάνοι» (Vallombrosaner) (στὸ μοναστήρι τῆς Vallombrosa), οἱ «Σιλβεστρίνοι» (τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Silvestri), οἱ «Ὀλιβετάνοι» (τοῦ ὄρους Oliveto), οἱ τηροῦντες διαρκῆ σιωπὴ «Τραππιστῆς» (ἀπὸ τῆ μονῆ στὴν Trappe τῆς Νορμανδίας), οἱ «Καρτουσιανοὶ» (ἀπὸ τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν Cartusia). Σὲ ὅλα τὰ τάγματα αὐτά, πού εἶναι ἐπηρεασμένα ἀπὸ τοὺς Βενεδικτίνους, τὸ πρωτεῖον κατέχει ὄχι ἡ ἐξωτερικὴ δρᾶσις, ἀλλὰ ἡ λατρεία τῶν ὡρῶν τοῦ 24ώρου μέσα στὸ μοναστήρι.

Ἐναντιθέτως, χωρὶς νὰ περιφρονῆται ἡ λατρεία αὐτῆ, ἡ ἐξωτερικὴ δρᾶσις κυριαρχεῖ στὰ λεγόμενα «ἐπαιτικὰ τάγματα», πού ὀνομάσθηκαν ἔτσι διότι στὴν ἀρχὴ τὰ μέλη τοὺς ζοῦσαν σὲ πλήρη πτωχεῖα καὶ περιπλανώμενα ἐπαιτοῦσαν τὴ διατροφή τους. Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου μετριάσθηκε ἡ πτωχεῖα τους. Τὰ σπουδαιότερα «ἐπαιτικὰ τάγματα» εἶναι τὸ τάγμα τῶν «Δομινικανῶν» (ὄνομ. ἀπὸ τὸν Ἰσπανὸ κληρικὸ Δομήνικο) καὶ τὸ τάγμα τῶν «Φραγκισκανῶν», πού ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Φραγκίσκο τῆς Ἀσσιζῆς. Οἱ ἀνήκοντες στὸν παλαιὸ κλάδο τῶν Φραγκισκανῶν ὀνομάσθηκαν καὶ «Μινορίτες» (Ordo Fratrum Minorum). Στὰ «ἐπαιτικὰ τάγματα» ἀνήκουν ἐπίσης οἱ λεγόμενοι «Κονβεντουάλοι» (Ordo Fratrum Conventualium), οἱ «Καπουτσίνοι» (Ordo Fratrum Capuccinorum), οἱ «Αὐγουστινιανοὶ Ἐρημίτες» (Ordo Eremitarum S. Augustini), οἱ «Καρμηλίτες» (Ordo Fratrum Carmelitarum ἢ de Monte Carmelo), οἱ «Τρινιτάριοι» (Ordo Sanctissimae Trinitatis), οἱ «Μερσεντάριοι» (Ordo Mariae de Mercede), οἱ «Μίνιμοι» (Minimiten), οἱ «Σερβίτες» (Ordo Servorum Mariae) κ.ἄ.

Ἄλλη ὁμάδα ταγμάτων εἶναι τὰ τάγματα τῶν «Κανονικῶν - Κληρικῶν» (Clerici Regulares), πού δὲν ασχολοῦνται μὲ τὴν λατρεία τοῦ 24ώρου, ἀλλὰ μὲ τὸ ποιμαντικὸ ἔργο, τὸ κήρυγμα, τὴν ἱεραποστολὴν, τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης καὶ τὸ θεολογικὸ συγγραφικὸ ἔργο. Στὴν ὁμάδα αὐτῆ ἀνήκουν οἱ «Τεατίνοι» (Ordo Clericorum Regularium vulgo Theatinorum), οἱ «Βαρναβίτες» (Ordo Barnabitorum), οἱ «Σομάσκοι» (Somaschi), οἱ

«Καμιλλιανοὶ» (Camilliani), οἱ «Πιαριστῆς» (Ordo... Scholarum Piarum) καὶ οἱ «Ἰησουῖτες» (Compania de Jesus, Societas Jesu, SJ), οἱ ὅποιοι σ' ὅλο τὸν κόσμον ἀναπτύσσουν ἐκπαιδευτική, ποιμαντική, ἱεραποστολική, ἐπιστημονική, πολιτιστικὴ δραστηριότητα.

Πολὺ γνωστὰ εἶναι καὶ τὰ «ἵπποτικά τάγματα», ποὺ ἰδρύθηκαν τὴν ἐποχὴ τῶν σταυροφοριῶν καὶ συνδύαζαν μοναχισμό καὶ ἵπποτισμό. Σήμερα ὑφίστανται ἀκόμη ἐκεῖνοι, ποὺ ἀνήκουν στὸ τάγμα τῶν «Ἰωαννιτῶν» ἢ στὸ «τάγμα τῆς Ρόδου» ἢ στὸ «τάγμα τῆς Μάλτας» καὶ στὸ λεγόμενο «γερμανικὸ τάγμα» (Deutscher Orden).

Τὰ δυτικὰ μοναχικὰ τάγματα κατὰ τὸ πλεῖστον ἔχουν καὶ γυναικεῖον κλάδο. Πολὺ γνωστὰ αὐτοτελῆ φιλανθρωπικὰ γυναικεῖα τάγματα εἶναι τὸ τάγμα τῶν «Ἀννουντσιανῶν» (Ordo Annunziata, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ), τῶν «Μπιργκιτινῶν» (τῆς ἀγίας Birgitta), τῶν «Σαλεσιανῶν» ἢ «Βιζιταντινῶν» (Ordo de Visitatione, ποὺ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Φραγκίσκο de Sales) καὶ τῶν «Οὐρσουλινῶν» (Ordo de sanctae Ursula).

Μὲ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι συνδεδεμένοι οἱ μοναχοὶ τοῦ λεγομένου «ἐλληνορρυθμοῦ» ἀνατολικοῦ τύπου, ὡς λ.χ. οἱ «Βασιλειανοὶ» (Basileiani, Ordo S. Basilii Magni) (στὴ Grottaferrata ἢ Κρυπτοφέρρη 18 χλμ. ἀνατολικῶς τῆς Ρώμης ἢ στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ στὴν Σικελία), οἱ «Ἀντωνιανοὶ» (Antoniani) (τοῦ κανόνος τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου), οἱ Ἀρμένιοι «Μεχιταριστῆς» (Ordo Mechitaristarum) (ποὺ εἶναι ἐπηρασμένοι ἀπὸ τοὺς Βενεδικτίνους) κ.ἄ. Οἱ «Βασιλειανῆς» μοναχῆς ἢ θυγατέρες τῆς ὁσίας Μακρίνας συγκροτοῦν γυναικεῖα μοναστικὴ ἀδελφότητα βυζαντινοῦ τυπικοῦ, ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1921 στὴν ἐπισκοπὴ Παλέρμου ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο τῆς Κρυπτοφέρρης Νεῖλο Βοργία.

Σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ ἀναρίθμητα μοναχικὰ τάγματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέραμε μερικά, ὑπάρχουν τὰ λεγόμενα «τρίτα τάγματα» (Τερτριάριοι) καὶ ἀδελφότητες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ποὺ ἐπιδιώκουν τὴν πραγμάτωσι τῶν σκοπῶν τῶν ταγμάτων μέσα στὸν κόσμον, χωρὶς νὰ ἔχουν σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις ἰσόβιες δεσμευτικὲς ὑποσχέσεις.

Τὰ φιλανθρωπικὰ ἐξ ἄλλου τάγματα τῶν «ἀδελφῶν τοῦ ἐλέους» (soeurs de la charité, sisters of charity, barmherzige Schwestern), ὅπως καὶ «οἱ ἀδελφοὶ τοῦ

ἐλέους», παρουσιάζουν ποικιλία μορφῶν. Ἄλλοτε προσεγγίζουν τὰ καθαρῶς μοναχικὰ τάγματα καὶ ἄλλοτε εἶναι πιὸ ἐλεύθερες ἀδελφότητες.

Στὸν Προτεσταντισμό, ποὺ κατήργησε τὰ μοναστήρια καὶ προσπάθησε νὰ ἐκριζώσῃ τὸν μοναχισμό, ἀναπτύχθηκε μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου ἔντονη νοσταλγία πρὸς ἀναβίωσί του. Τὴ νοσταλγία αὐτὴ ἐξεδήλωσε καὶ ὁ μέγας θεολόγος Adolf von Harnack. Ὡς δείγματα ὑποκαταστάτων τῶν ρωμαιοκαθολικῶν μοναστηρίων εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναφεροῦν τὰ ἑξῆς: Οἱ «εὐαγγελικῆς» ἀδελφότητες τῶν διακονισσῶν, τὰ ἀγγλικανικὰ ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα μοναστήρια, καλβινικῆς καὶ λουθηρανικῆς ἀδελφότητες, ἡ ἀδελφότης στὸ Taizé (κοντὰ στὸ Cluny τῆς Γαλλίας), ἡ ἀδελφότης τῆς Μαρίας στὸ Darmstadt τῆς Γερμανίας, τάγματα «εὐαγγελικῶν τερτιαρίων», τὸ «Tiers ordre protestant des veilleurs», οἱ «φραγκισκανοὶ τερτιαριοί», ἡ «Michaelbruderschaft», ἡ νορβηγικὴ «Ordo Crucis», ἡ σουηδικὴ «societas sanctae Birgittae» κ.ἄ.

4. Γενικὴ ἀξιολόγησις τοῦ Χριστιανικοῦ Μοναχισμοῦ.

Ὁ Μοναχισμὸς στηρίζεται, κατὰ τὴν χριστιανικὴ ἀντίληψιν, σὲ εἰδικὴ κλήσιν, σὲ χάρισμα καὶ σὲ ἐλεύθερη ἐκλογὴ τῆς παρθενίας ἀπὸ ἐκείνους, «οἷς δέδοται» (Ματθ. 19,21). Τὸ μοναχικὸ ἰδεώδες δὲν εἶναι ἀντιανθρωπιστικόν. Ἐκκολάπτει καὶ συγχρόνως ἱκανοποιεῖ τὴν πλεον οὐσιώδη, τὴν καθολικώτερη καὶ οἰκουμενικώτερη ἀπὸ τὶς ροπὲς καὶ νοσταλγίαις τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως. Ὁ μοναχὸς ἐπιδιώκει νὰ ἐπαναλάβῃ μέσα του τὸ γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως. Τοῦτο συμβολίζεται ἀπὸ τὸ ὅτι στὴν κορυφὴ τοῦ Ἄθω κτίσθηκε τὸ ναῖδριον τῆς Μεταμορφώσεως.

Οἱ μοναχοὶ δὲν βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴ λεωφόρον τοῦ πολιτιστικοῦ μόχθου, ἀλλὰ στὸ κέντρο του. Μὲ κανένα τρόπο δὲν ἀρνοῦνται τὸν κοινωνικὸ ἄνθρωπον. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐρημίτες στὴ μόνωσί τους ζοῦν ὡς κοινωνικοὶ ἄνθρωποι. Τὰ μάτια τους εἶναι γεμάτα ἀπὸ δάκρυα γιὰ τοὺς συνανθρώπους των, ποὺ ζοῦν μέσα στὸν κόσμον. Ὅπως τονίζει ὁ φιλόσοφος Johannes Hessen, αὐτοὶ «δέχονται τρόπον τινὰ ἐπάνω τους ὅλες τὶς φροντίδες καὶ τοὺς ἀγῶνες, ὅλους τοὺς πόνους καὶ τὶς θλίψεις τῶν ἀνθρώπων καὶ κατεβαίνουν μαζί τους στὴ βαθυτάτη ἄβυσσος τῆς ἀνάγκης τῶν ἀδελφῶν. Ἔτσι δὲν ζοῦν μόνον τὴν ἰδική τους ζωὴν, ἀλλὰ, στὸ βάθος τῆς υπάρξεώς τους, συμμετέχουν στὴν ζωὴ τῶν ἀδελφῶν καὶ τὴν προσφέρουν πάνω στὸ θυσιαστήριον

τῆς καρδιάς τους ὡς μία θυσιαστήρια προσφορά, ὡς μία εὐγενῆ θυσία δοξολογίας καὶ μετανοίας».

Ἡ ἱστορία τοῦ μοναχισμοῦ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ μοναχοὶ μποροῦν νὰ ἐξαγιαζοῦν καὶ νὰ ἀξιοποιοῦν τὶς εὐγενέστερες πολιτιστικὲς δυνάμεις καὶ συχνὰ ἀναδεικνύουν τὶς ἱερὲς μονές τους ἱεραποστολικά ὄρημητήρια, κέντρα ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας, φυτώρια γραμμάτων καὶ τεχνῶν, πνευματικὰ θησαυροφυλάκια, ἱερὲς κιβωτοὺς τῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν καί, ἰδιαίτερος γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους Ἕλληνες, ἀκτινοβόλες ἐστίες ὅλων τῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν καὶ ἐθνικὲς ἐπάξεις. (Περὶσοότερα σχετικῶς βλ. στὴ μελέτη τοῦ γράφοντος «Ἡ ἀνθρωπιστικὴ καὶ πολιτιστικὴ διάστασις τοῦ μοναστικοῦ ιδεώδους»).

Βιβλιογραφία:

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος ὡς φορεὺς καὶ ὡς παράγων πολιτισμοῦ*, Θεσσαλονίκη 1963. Τοῦ ἰδίου, «Ἄθως - Μοναχικὸς βίος καὶ Κανονισμοί», *ΘΗΕ* (= *Θρησκ. καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπ.*) 1 (1963) 926-928. Τοῦ ἰδίου, *Ἡ ἀνθρωπιστικὴ καὶ πολιτιστικὴ διάστασις τοῦ μοναστικοῦ ιδεώδους*, Ἀθήναι, 1983. Τοῦ ἰδίου, «Ἅγιον Ὄρος», *Οἱ Θρησκείες* (*Ἐκπαιδευτικὴ Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ.* 21), Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 1992, 12^α - 15^α. Τοῦ ἰδίου, «Μοναχισμός», *Οἱ Θρησκείες* 270^δ - 277^α. Ἰερωνύμου Ι. Κοτσώνη, «Μοναχῶν Τάξις (Κανονικὸν Δίκαιον)», *ΘΗΕ* 9 (1966) 36-39. Νικ. Λούβαρι, *Ἄθως, ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ*, Ἀθήναι 1962. Δημητρίου Σίμου Μπαλάνου, *Πατρολογία*, ἐν Ἀθήναις 1930. Βασιλείου Στεφανίδου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήναι, 1948. Χαριλ. Σ. Τζώγα, «Μοναχισμός», *ΘΗΕ* 9 (1966) 18-35. Berthold Altaner, *Patrologie*, Freiburg i. Br. 1958. Hans-Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1959. Ernst Benz, *Geist und Leben der Ostkirche*, Hamburg 1957. P. Cousin, *Précis d'histoire monastique*, Paris 1956. Chr. Dahm, *Athos, Berg der Verklärung*, Offenburg 1959. «Decretum de Oecumenismo "Unitatis Redintegratio"»: *Acta Apostolicae Sedis* 57 (1965) 90-112. «Decretum de accommodata renovatione vitae religiosae "Perfectae Caritatis"»: *Acta Apostolicae Sedis* 58 (1966) 702-712. F. Dölger, «Mönchtum im byzantinischen Osten», *LThK* (= *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg) 7 (1962) 547-548. E. Feigl, *Athos, Vorhölle zum Paradies*, Wien 1982. Johannes Feiner, «Dekret über den Ökumenismus-Kommentar», *LThK Παράρτημα*, Teil II, 1967, 9-126. A.-J. Festugière, *Les moines d'Orient*, Paris 1961. Kurt Goldammer, *Die*

Formenwelt des Religiösen, Stuttgart 1960. Adolf v. Harnack, *Das Mönchtum, seine Ideale und seine Geschichte*, Giessen ¹⁰1921. Friedrich Heiler, *Erscheinungsformen und Wesen der Religion*, Stuttgart 1961. Τοῦ ἰδίου, *Die Ostkirchen-Neubearbeitung von «Urkirche und Ostkirche»*, München - Basel 1971. P. Huber, *Athos. Leben, Glaube, Kunst*, Zürich 1969. Endre von Ivánka - Julius Tyciak - Paul Wiertz, *Handbuch der Ostkirchenkunde*, Düsseldorf 1971. R. Janin, «Laura (Λαύρα)», *LThK*, 6 (1961) 828-829. G. Lanczkowski, «Mönchtum», *LThK*, 7 (1962) 543-544. S. Loch, *The Holy Mountain*, London 1957. J. Lortzing, *Der Ordensgedanke ausserhalb des Christentums*, Fulda 1939. I.auf der Maur, «Christliches Mönchtum», *LThK*, 7 (1962) 544-547. S. Mayer, «Einteilung der Orden und Statistik», *LThK*, 7 (1962) 1199-1200. Friedrich Papert, *Das Wiederaufleben des Mönchtums im gegenwärtigen Protestantismus*, München 1935. Karl Rahner - Herbert Vorgrimler, *Kleines Konzilskompodium - Konstitutionen, Dekrete und Erklärungen des Zweiten Vaticanums in der bischöflich beauftragten Übersetzung*, Freiburg im Breisgau 1966.